

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ
ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2009

Αρχαία Κατεύθυνσης

Διδαγμένο κείμενο
Πλάτωνα Πρωταγόρας

(Ενότητα 5)

« Ἴνα δέ μῃ οἷη ἀπατᾶσθαι ὥς τῶ ὄντι ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τόδε αὖ λαβέ τεκμήριον. Ἐν γάρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὥσπερ σύ λέγεις, ἐάν τις φῇ ἀγαθός αὐλητής εἶναι, ἢ ἄλλην ἡντινοῦν τέχνην ἢν μὴ ἔστιν, ἢ καταγελῶσιν ἢ χαλεπαίνουσιν, καὶ οἱ οἰκεῖοι προσιώντες νουθετοῦσιν ὥς μαινόμενον· ἐν δέ δικαιοσύνῃ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἄδικος ἔστιν, ἐάν οὗτος αὐτός καθ' αὐτοῦ τάληθῇ λέγῃ ἐναντίον πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἡγοῦντο εἶναι, τάληθῇ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν, καὶ φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους, ἐάντε ᾧσιν ἐάντε μὴ, ἢ μαίνεσθαι τόν μὴ προ-σποιοῦμενον [δικαιοσύνην] ὥς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχί ἁμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.

(Ενότητα 6)

« Εἰ γάρ ἐθέλεις ἐννοῆσαι τό κολάζειν, ᾧ Σώκρατες, τοὺς ἀδι-κοῦντας τι ποτε δύναται, αὐτό σε διδάξει ὅτι οἱ γε ἄνθρωποι ἡγοῦνται παρασκεναστόν εἶναι ἀρετήν. Οὐδεῖς γάρ κολάζει τοὺς ἀδικοῦντας πρὸς τούτῳ τόν νοῦν ἔχων καὶ τούτου ἕνεκα, ὅτι ἠδίκησεν, ὅστις μὴ ὥσπερ θηρίον ἁλογίστως τιμωρεῖται· ὃ δέ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται - οὐ γάρ τό γε πραχθέν ἀγένητον θεῖη - ἄλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὖθις ἀδικήσῃ μήτε αὐτός οὗτος μήτε ἄλλος ὃ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα. Καὶ τοιαύτην διάνοιαν ἔχων διανοεῖται παιδευτήν εἶναι ἀρετήν· ἀποτροπῆς γοῦν ἕνεκα κολάζει».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- A.** Να μεταφράσετε το απόσπασμα της Ενότητας 6.
B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:
B1. Ο Πρωταγόρας, αφού έχει ολοκληρώσει το μύθο, συνεχίζει στην ενότητα 5 με τη λογική διερεύνηση των δεδομένων και καταθέτει μια εμπειρική απόδειξη («τεκμήριον») για να πείσει το Σωκράτη ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν συμμετοχή στη δικαιοσύνη και σε κάθε άλλη πολιτική αρετή. Να γραφεί αυτή και να αξιολογηθεί.
B2. «Ὁ δέ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθό-τος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται - οὐ γάρ τό γε πραχθέν ἀγένη-τον θεῖη - ἄλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὖθις ἀδικήσῃ μή-τε αὐτός οὗτος μήτε ἄλλος ὃ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα»: Ποιός είναι ο σκοπός των ποινῶν σύμφωνα με το χωρίο; Ἐχουν εκφράσει και ἄλλοι παρόμοιες αντιλήψεις αναφορικά με τον σκοπό της ποινῆς;
B3. ἀπατᾶσθαι, μετέχειν, κολάζειν, νοῦν:να γραφούν δύο ο-μόρριζα από τη νέα ελληνική για τον καθένα από τους πα-ραπάν τύπους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.Αν αλήθεια θέλεις, Σωκράτη, να καταλάβεις τι τέλος πά-ντων συμβαίνει το να τιμωρεῖ κανεῖς αυτούς που αδικούν

αυτό το ίδιο θα σε διδάξει ότι οι άνθρωποι βέβαια πιστεύ-ουν ότι η αρετή είναι κάτι που μπορεί να αποκτηθεῖ. Γιατί κανένας δεν τιμωρεῖ αυτούς που αδικούν έχοντας το νου του σε αυτό και εξαιτίας αυτού, δηλαδή εξαιτίας του ότι κά-ποιος έκανε ένα αδίκημα, εκτός αν κάποιος τιμωρεῖ ασυλ-λόγιστα, όπως ακριβώς ένα θηρίο· και αυτός που επιχειρεῖ να τιμωρεῖ με λογική, δεν εκδικεῖται για το αδίκημα που πέ-ρασε - γιατί δεν θα μπορούσε να κάνει να μην έχει γίνει αυ-τό, βέβαια, που έγινε- αλλά για το μέλλον, για να μην αδι-κήσει ξανά ούτε αυτός ο ίδιος ούτε ἄλλος που εἶδε ότι αυ-τός τιμωρήθηκε. Και εφόσον έχει τέτοια σκέψη, πιστεύει ὅ-τι η αρετή είναι δυνατόν να διδαχθεῖ· τιμωρεῖ βέβαια για α-ποτροπή.

B1. Ο σοφιστής Πρωταγόρας στην ενότητα 5 καταθέτει μια εμπειρική απόδειξη για να τονίσει την καθολικότητα της πολιτικής αρετῆς. Αυτή είναι η εξής: α) αν κάποιος λέ-ει ότι είναι καλός αυλητής (ή σε μια ἄλλη τέχνη), ενώ δεν εἶ-ναι καλός, τον κοροϊδεύουν κι οργίζονται μαζί του και οι δι-κοί του και οι δικοί του τον συμβουλεύουν θεωρώντας τον τρελό. Το να παραδεχτεί ωστόσο ότι δεν είναι καλός στην τέχνη αυτή, θεωρεῖται σωφροσύνη.

β) Στο θέμα όμως της δικαιοσύνης, αν κάποιος που δεν εἶ-ναι δίκαιος ομολογεί αυτό ενώπιον ἄλλων, αυτό θεωρεῖται τρέλα. Αν αυτός προσποιεῖται ότι είναι δίκαιος - ακόμα και αν δεν είναι - τότε τον θεωρούν λογικό. Δηλαδή, ενώ στην προηγούμενη περίπτωση η ειλικρινής παραδοχή της αδυ-ναμίας θεωρούνταν σωφροσύνη, τώρα θεωρεῖται τρέλα. Αυτό δείχνει πως το να είναι κανεῖς δίκαιος είναι ὅρος ανα-γκαῖος της ανθρώπινης ύπαρξης και της συμμετοχῆς του στην κοινωνική ζωή (αυτό εξηγείται και από το μοίρασμα της αιδούς και της δίκης σε όλους ανεξαιρέτως τους αν-θρώπους σύμφωνα με τον μύθο). Επομένως, μέσω των δύο αυτών εμπειρικών περιπτώσεων που αναφέρει ο Πρω-ταγόρας ενισχύει την ἄποψή του (ἄποψη που πηγάζει κι α-πό τον μύθο) ότι ὅλοι οι ἄνθρωποι θεωρούν ότι κάθε ἄν-θρωπος μετέχει στην πολιτική αρετή και τη δικαιοσύνη. Ε-άν προσπαθούσαμε να αξιολογήσουμε τον συλλογισμό του Πρωταγόρα θα βλέπαμε ότι παρόλο που χρησιμοποιεῖ-ται από τον σοφιστή ως σημαντικό τεκμήριο για τη στήριξη της θέσης του παρουσιάζει αρκετές αδυναμίες αλλά και κάποιες αντιφάσεις. Το πρώτο που παρατηρεῖ κανεῖς είναι ότι οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται για να καταλήξει ο Πρωταγόρας στο συμπέρασμα περιλαμβάνουν το «πρέ-πει». Πότε όμως από τέτοιες προτάσεις δε μπορεί να προ-κύψει ένα βέβαιο συμπέρασμα.. Στο μόνο συμπέρασμα που μπορεί να καταλήξει ο σοφιστής είναι ότι ὅλοι οι ἄν-θρωποι θεωρούν ότι ο καθένας πρέπει να μετέχει στη δι-καιοσύνη και την πολιτική αρετή. Όμως, το ότι κάτι πρέπει να γίνεται, δε σημαίνει κίόλας ότι γίνεται. Επομένως, δε μπορούμε να πούμε ότι ο Πρωταγόρας πέτυχε να αποδεί-ξει την καθολικότητα της πολιτικῆς αρετῆς. Το μόνο που κατάφερε να αποδείξει είναι η ανάγκη της καθολικότητας της. Ακόμη, η καταγραφή από τον σοφιστή της συμπεριφοράς

των ανθρώπων, των οποίων το μέλημα είναι να φανούν δί-καιοι και όχι να είναι στην πραγματικότητα δίκαιοι (δηλαδή του μελήματος αυτών όχι για το τι είναι αλλά για το τι δεί-χνουν) παρόλο που είναι ρεαλιστική και ακριβῆς προκαλεί απορία και αμηχανία. Από έναν ἄνθρωπο του πνεύματος θα περιμέναμε να στηλιτεύσει τα κακώς κείμενα αυτής της πραγματικότητας και όχι να προβάλλει ως λογική και όχι ως ηθικά επιλήψιμη τη στάση αυτή των ανθρώπων.

B2. Ο Πρωταγόρας αναφερόμενος στον σκοπό της ποινῆς αναφέρει στο συγκεκριμένο σημείο ότι αυτή (δηλαδή η ποινή) πρέπει να αποσκοπεί α)στον σωφρονισμό του δρά-στη, ὥστε να τον αποτρέψει από την τέλεση παρόμοιας πράξης στο μέλλον και β) στον παραδειγματισμό των υπο-λοίπων που θα δουν ότι οι επιλήψιμες πράξεις επιφέρουν ποινή. Για τον Πρωταγόρα ο σκοπός της ποινῆς είναι συν-δεδεμένος με το μέλλον και όχι με το παρελθόν γιατί «οὐ γάρ ἂν τό γε πραχθέν ἀγένητον θεῖη», δηλ. κάτι το οποίο έχει πλῆον πραχθεῖ δε μπορεί να αλλάξει και να το κάνουμε να μην έχει γίνει (πρόκειται για μια παροιμιακή φράση που τη συναντάμε σε πολλούς ποιητές με το ίδιο ακριβώς νόημα: ὁ,τι ἐγίνε, ἐγίνε). Αυτός που επιβάλλει την ποινή θα πρέπει, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα να έχει στραμμένο το ενδια-φέρον του στο να μην γίνει παρόμοιο αδίκημα τόσο από τον δράστη ὅσο και από ὅλους τους ἄλλους στο μέλλον. Οι απόψεις αυτές του σημαντικού αυτού σοφιστή, θα δια-κηρυχθούν αργότερα από τους φορεῖς του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμοῦ. Ο Τσεζάρε Μπεκαρία, ο διαφωτιστής, θα υ-ποστηρίζει ότι η ποινή δεν αποσκοπεί στη εκδίκηση και την εξόντωση του δράστη, αλλά στο σωφρονισμό του και στον παραδειγματισμό των ἄλλων, αποψεις πάνω στις οποίες θεμελιώνεται το πνεῦμα των νόμων της εποχῆς μας. Είναι γνωστό ότι και σήμερα, σχετικά με την ποινή, απορρίπτο-νται τα κίνητρα της ανταπόδοσης και της αντεκδίκησης. Η σύγχρονη αντίληψη για την ποινή είναι ότι έχει σκοπό παι-δευτικό και όχι κατασταλτικό, σωφρονιστικό και όχι εκδικη-τικό. Αυτές ωστόσο τις προοδευτικές απόψεις τις βρίσκου-με και στον Αριστοτέλη ο οποίος στην Ρητορική του, δια-κρίνει την ποινή σε «τιμωρίαν», που αποσκοπούσε στην εκ-δίκηση, και σε «κόλασιν», που απέβλεπε στο καλό αυτού που τη δεχόταν. Και ο Πλάτωνας, ωστόσο, βλέπει την ποι-νή σαν θεραπεία της ψυχῆς που πάσχει επειδή έκανε α-μάρτημα.

B3.
ἀπατᾶσθαι : απάτη, απατεώνας.
μετέχειν: μετοχή, μέθεξη.
κολάζειν: κολαστήριο, κόλαση.
νοῦν: νόηση, νοήμων

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΑΝ ΤΑ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΧΑΣΙΑΚΗΣ
στον ΠΕΙΡΑΙΑ